

**РАҚОБАТБАРДОШ КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ УЧУН МАКТАБ
ЎҚУВЧИЛАРИ ВА ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТАЛАБАЛАРИНИ БАҲОЛАШ
ТИЗИМИНИ ТУБДАН ЎЗГАРТИРИШ ЛОЗИМ”.**

*Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги
Тошкент тиббиёт академияси чирчиқ филиали*

Мухамадиева Камола Дилишод қизи

Камолова Феруза Хурсандбек қизи

(2-курс талабалари)

Илмий раҳбар: ўқитувчи Юсупов Ҳамза Сафарович

***Аннотация:** Мавзунинг долзарблиги ва мақсади: Республика ўрта ва олий таълимида баҳолаш тизимини шафофлаштириши натижасида сифатли кадрларни тайёрлаш. Инсон омилини чеклаш, билимни баҳолашда рақамлаштириши, яъни компютер орқали баҳолашга ўтиши лозим.*

Вазифалар: 1. Республикада мактаб ўқувчилари ва олий таълим талабалари билимини баҳолашда эскирган-инсон омилига боғлиқ ҳолда қолганлиги, чет элда ўқиган кадрларнинг сифати юқориликка сабаб нимада? Балким баҳолаш тизими шафофлигида эмасмикин? ;

2. Ўз олган баҳосига ишониб, сифатсиз билим олиб, рақобатга бардошсиз кадрлар йиллар давомида тўпланиб қолганлиги, натижада олийгоҳни битирганлар тўғридан -тўғри ишлаб кетаолмай, малакали кадрлардан қўшимча амалиёт ўтишга мажбур бўлишаётганига сабаб нимада? ;

3. Мактабда ўрта маълумот олиб, олийгоҳга кириш учун, қўшимча репититорга пул тўлаб тайёрланишга тўғри кела бошланди, мактабда олинган билим нима учун етарли бўлмай қолди, сабаби қаерда?

4. Сифатсиз таълимга сабаб, ўқитувчиларнинг билимини ўқувчига етказиши қобилиятидан ташқари, моддий стимул (маош озлиги), ўқиш шароитларига ҳам

боғлиқ эмас, балки баҳолаш тизимида инсон омилининг ролидир. Қаерда ўқиш муҳим эмас, қандай ўқиш муҳимдир...

Кутилаётган натижа: Олий ва ўрта таълимда билимни баҳолашда, инсон омилини чеклаш натижасида шаффофликга эришиш орқали ҳар қандай йўналишда сифатли кадрларни кўпайишига эришиш.

Калит сўзлар: Билимни баҳолаш тизими, баҳолашда инсон омилини чеклаш.

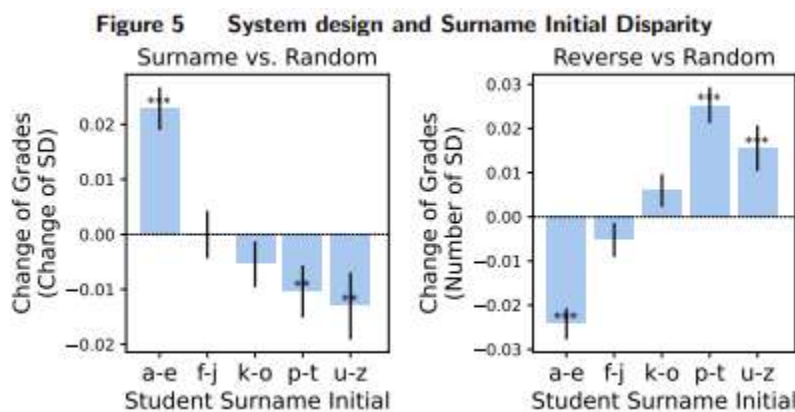
Луғат: Яроқсиз маҳсулот- бу сифатсиз мол(товар), ишлатишга яроқсиз (брак) буюм. Сифатсиз таълим- олинган билимни келгусида ҳаётда қўллаш учун етарли бўлмаслиги.

Асосий қисм:

1. Республикада мактаб ўқувчилари ва олий таълим талабалари билимини баҳолашда эскирган-инсон омилига боғлиқ ҳолда қолганлиги, чет элда ўқиган кадрларнинг сифати юқорилигига сабаб нимада? Балким баҳолаш тизими шаффофлигида эмасмикин? Тан олишимиз керакки мактабда ҳам, олийгоҳда ҳам ўқитувчи талабани ўқувчини доскага чиқариб, ёки ўрнидан тургазиб, савол-жавоб қилиш орқали баҳолайди. Бунда саволга жавоб бераётган талабани баҳолашда, талабанинг ўзини тутиши, ҳаракатлари, ҳозиржавоблиги, биринчи бўлиб қўл кутариб қилганлиги, кийиниши, гапириш тонлари, ҳатти-ҳаракатлари, олдин олган баҳолари, баъзан ота-онаси мансаби, ўқитувчига бўлган итоаткорлиги, ўқувчини баъзан билган саволига ўрнидан туриб берган жавоби(гарча чуқур ўқимаган бўлсада), бошқаларга нисбатан ўзини билағон тутиши, ўқувчини паст баҳо қуйиб хафа қилишни истамаслиги, келгусида яхши баҳо қуса-қуймаса барибир бу мактаб ёки олийгоҳни тугатиши мумкинлиги, бир неча йилдан кейин яна қайта учрашиш эҳтимоллиги каби... каби кўплаб омилларни уйлаб(инсон омили) ўқувчи(талабага) юқори баҳо қуяди. Бу баҳолашдаги инсон омилидир. Инсон омилининг шафоф эмаслигига яна бир мисолни тавсия этамиз. Билимни баҳолашда олимлар ўқувчиларнинг фамилиясидаги бош ҳарф уларнинг баҳосига таъсир қилишини аниқлади.(1) Алифбони билиш академик муваффақият учун жуда муҳим. Бундан

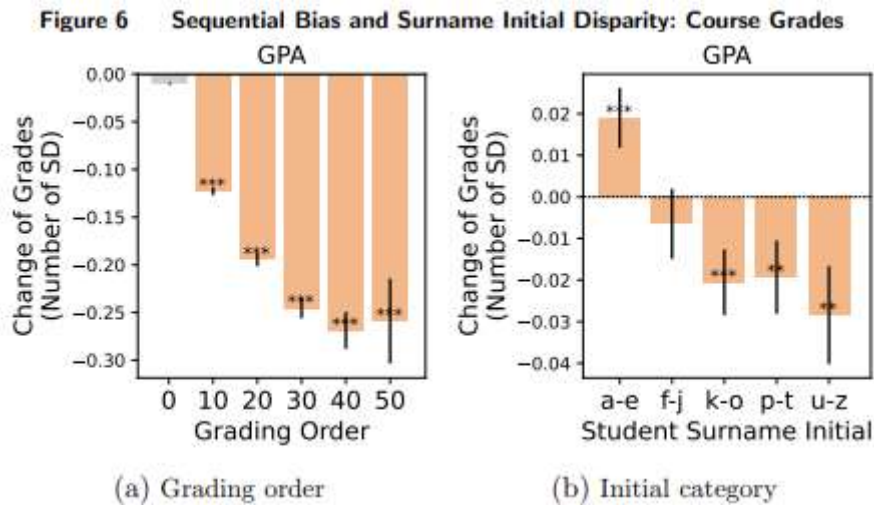
ташқари алифбодаги дастлабки ҳарфлар билан бошланадиган фамилияга эга бўлиш ҳам баҳога ижобий таъсир қилиши мумкин. Мичиган университети тадқиқотчилари томонидан 30 миллиондан ортиқ баҳо ёзувлари таҳлили шуни кўрсатдики, алифбо бўйича пастки қаторларда жойлашган ҳарфлар билан бошланувчи фамилияга эга бўлган талабалар бошқалардан кўра пастроқ баҳо олади. Бу алифбо тизимида рўйхат тузилиши ва айнан шу рўйхат орқали болаларни баҳоланиш механизмининг хато эканлигини кўрсатади. Бундан ташқари, пастки қатордаги ҳарфлар билан бошланувчи фамилия эгалари ўқитувчилар томонидан салбий ва кўполроқ муомалага дуч келгани аниқланган.

“Биз кўп вақтни баҳолашни қандай қилиб адолатли ва аниқ қилиш ҳақида ўйладик, лекин бу жуда ҳайратланарли. Биз маълумотларни кўриб чикмагунимизча ва кетма-кет баҳолашда фарқлар бўлишини билмагунча бу нарса хаёлга келмаган”, — дейди М. Росс бизнес мактабининг технология ва операциялар бўйича доценти Жун Ли. Тадқиқотчилар Канвас*даги 2014 йил куз семестридан 2022 йил ёзига қадар бўлган 140 мингга яқин талабанинг 31 миллионга яқин топшириқларнинг мавжуд тарихий маълумотларини тўплади.

Уларнинг тадқиқотларига кўра, ўқитувчилар кўплаб топшириқларни текшириши сабабли баҳолаш сифатининг пасайишини аниқладилар. Вангнинг сўзларига кўра, фамилияси А, В, С, D ёки Е билан бошланган талабалар бошқалардан кўра 100 баллик тизимда 0,3 баллга юқори баҳо олишган. Худди шундай, алифбодаги сўнги қатордаги ҳарфлар билан бошланадиган фамилияга эга

бўлган талабалар 0,3 балл пастроқ баҳо олишган. Умумий, алифбонинг боши ва охиридаги талабаларнинг баҳосидаги фарқ — 0.6 баллга тенг.

Олимлар бундай баҳодаги фарқ ўқувчининг келажакдаги истиқболига ҳам таъсир қилиши мумкинлиги ҳақида хулосалар берган. Тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, топшириқларни тасодифий тартибда баҳолаш имконияти мавжуд ва баъзи ўқитувчилар буни амалга оширади. Бу муаммонинг ечими сифатида ҳам барча муассаларда ҳар сафар тасодифий рўйхат шаклантирилиб баҳолаш тавсия этилган. Бу билимни баҳолашда инсон омили аралашгани учун, шафқатлик йўқлини кўрсатмоқда.

2. Ўз олган баҳосига ишониб, сифатсиз билим олиб, рақобатга бардошсиз кадрлар йиллар давомида тўпланиб қолганлиги, натижада олийгоҳни битирганлар тўғридан -тўғри ишлаб кетаолмай, малакали кадрлардан қўшимча амалиёт ўтишга мажбур бўлишаётганига сабаб нимада? Ўқувчи ва талаба ҳам инсон бўлиб, инсон психологияси шундай нарса-ки, ўзи қўли билан ортирган тажриба, эришган ютуғи, олган билимини ўқитувчи томонидан баҳоланишига ишонади. Энг ёмон томони олган билимини баҳолашда ўқувчи, яъни инсон омилини аралашгани сабаб, билими кам бўлишига қарамасдан юқори баҳо қуйилади, бу баҳога ўқувчи(талаба)ишониб, ўз устига ишлаш-билим олишдан тухтайди, натижада келгусида билимсиз кадр бўлиб етишади. Олийгоҳни битирган мутахассис ўқиш давомида фақат хонада назарий ўқитилгани, амалиёт кам бўлганлиги сабаб, ўқишни тугатиб,

тўғридан тўғри ишлаб кета олмайди. Ёш мутахассис мажбур бўлиб, малакали мутахассисдан амалий тажриба ўрганиш учун яна вақт сарфлайди, кўпинча кўшимча яна пул тулашга мажбур бўлмоқда. Бу аччиқ ҳақиқат.

3. Мактабда ўрта маълумот олиб, олийгоҳга кириш учун, кўшимча репититорга пул тўлаб тайёрланишга тўғри кела бошланди, мактабда олинган билим нима учун етарли бўлмай қолди, сабаби қаерда? Сабаб ўқитувчидами ёки ўқувчининг қабул қилиш истагидами? Ўқувчига меҳр бериб ўқитилса, ўқувчи олади, ҳеч бир репититорга ихтиёж қолмайди. Энг муҳими давр талабига мос равишда қилни қирқ ёриб, бир мавзунини бир неча манба(китоб)дан фойдаланиб, талабага содда усулда етказиш, имкон даражасида интерфаол усуллардан унумли фойдаланиш зарур, Дарс ўтишда ҳар бир дарсни бир-бирига ўхшамаган тарзда ташкил этиш лозим. Ўқитувчи меҳр билан билим бериши учун моддий стимул (маош, мукофат пуллари) ўта муҳимдир. Президентимиз томонидан ўқитувчилар маоши ошириши- таълим сифатини ошишига олиб келмоқда. Бугунги кундаги диярли барча талабалар репититорга тайёрланиб олийгоҳга киришган. Репиторлар замон талабига кўра, олийгоҳга кирадиган даражада тайёрлай олиши учун барча имкониятлардан тўлиқ фойдаланмоқда ва буни учун юқори тўлов олмоқда. Мени таклифим, мактаб ўқитувчилари маошини ошириш ҳисобида репититорлардан кучлироқ билим беришни тарғиб этишдир. Сабаб: барча оилаларнинг моддий таъминоти ҳар хил бўлиб, ҳамма ҳам боласини репиторда ўқитишга пул топиб бераолмаслиги мумкин. Шунингдек репититорга куннинг иккинчи ярмида боришади, болаларнинг билим қабул қилиши, куннинг биринчи ярмида юқорилиги ва мактабга номига бориши, болани вақт йўқотига олиб келади. Бола келгусида олийгоҳга кириши учун йиллар давомида мактабга, ундан репититорга қатнайди, у диярли дам олмайди, боланинг болалиги қаерда қолади, уйнамайдими, ёшлик гаштини сурмайдими? Бу қаби саволларнинг ечими қаерда? Барчасининг ечими боғча, мактабдан бошланади... Боғча ва мактабни ҳар қанча ислоҳ этмайлик болалар билимини баҳолашда инсон омилидан воз кечиш лозим. Аждодларимиз бизга буюк мерос қолдирган.

Таниқли маърифатпарвар Абдулла Авлонийнинг “Тарбия биз учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат - ё фалокат масаласидир” деган чуқур маъноли сўзлари нақадар ҳақиқат эканини яхши англаймиз. Тарбия масалаларига эътиборсиз қаралган вазиятда юзага келадиган кўнгилсизликлар ҳам, у келтириб чиқарадиган зарарли оқибатлар ҳам барчамизга аён. Аммо бугун кишиларимизга ана шу ҳақиқатни айтсангиз сизга: “Нима қилай, ишламасанг бўлмаса!”, “Кўряпсиз-ку, осонмас, ҳаёт ташвишлари, болаларнинг еб-ичишию, кийим кечаги ...”, “Ҳа энди ўзи омон бўлса, тарбияси бир гап бўлар...” Йўқ, тарбия “бир гап бўладиган” нарса эмас. Унинг учун жон куйдириш шарт. Мол дунё кийим- кечакка ҳирс кўйиш дардидан фориғ бўлиб, тарбия билан шуғулланиш керак. Гўё кўпчиликнинг фарзанд тарбияси билан банд бўлишга ортиқча вақти йўқ эмиш. Ваҳоланки, тарбия масалалари билан ортиқча вақтда эмас, ҳар дақиқада шуғулланиш даркор. Олимларнинг аниқлашича, бир суткада фарзанд тарбияси учун фақатгина ўн икки дақиқагина вақт ажратадиган ота-оналар бор экан. Бу дақиқалар ҳам асосан дастурхон атрофида ўтирганда, бола кўчага чиқаётганда, мактабга кетаётгандаги бериладиган кичик танбеҳларга сарф бўларкан, холос. Буюк ватандошимиз Имом Ғаззолий бундай дейди: “Болалар ота-оналарига берилган бир омонатдир. Боланинг қалби ҳар қандай нақшу тасвирдан холи бир қимматбаҳо гавҳардир. У қандай нақш солинса, қабул қилади, қаёққа букилса, эгилади. Агар яхшиликка ўргатилса, шу билан ўсади ва дунёю охиратда саодатга эришади. Унинг савобига ота-онаси ҳам, ҳар бир муаллиму устозлари ҳам шерик бўладилар. Агар ёмонликка одатлантирилса, ҳайвонлардек ўз ҳолига ташлаб кўйилса, охир-оқибат ҳалок бўлади. Гуноҳи эса унинг тарбияси учун жавобгар бўлганларнинг гарданига тушади”. Азиз ота оналар, бу борада олиб бораётган ишларингизга бир назар ташлаб кўринг-а?! Сиз буни қай даража уддалаяпсиз, фарзандингизга, унинг тарбиясига қанча вақт ажратаяпсиз? Зеро, бугун илм-фан ва таълим изчил ривожланиб бораётган бир даврда ҳеч шак-шубҳасиз тарбия таълимнинг асосида туриши шартдир. Шундай экан, илм-фан таълим-тарбия асосида олиб борилиши мақсадга мувофиқдир. Қолаверса, ҳар бир педагог,

муаллим ва устознинг таълим беришдан мақсади – келажаги порлоқ, Ватан ва эл-юрт хизматида турадиган кадрларни тарбиялаш бўлар экан, бундай таълим-тарбия ўз самарасини бермай қолмайди. Яъни, бугунги куннинг ўқитувчи ва муаллими ўзи таълим бераётган шахсга фидойилик билан таълим бериши, қолаверса жонкуяр тарбиячи бўлиши шарт.

Биринчи Президентимиз Ислом Каримов айтганларидек: “Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди – бу шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси”. Шундай экан, таълим ва тарбия ишини уйғун ҳолда олиб бориш талаб этилади.

4. Сифатсиз таълимга сабаб, ўқитувчиларнинг билимини ўқувчига етказиши ҳам эмас, ўқиш шароитларига ҳам боғлиқ эмас, балки баҳолаш тизимида инсон омилининг ролдир. Қаерда ўқиш муҳим эмас, қандай ўқиш муҳимдир... Мактаб ўқувчи ёки олийгоҳда талаба билимини баҳолашда тест тизими ёки компютер тизимига ўтиб, инсон омилидан воз кечиш вақти келди. Олинган билимда, қуйилган баҳо қанчалик шаффоф бўлса, шунча кучли, етук ва рақобатбардош кадрлар етишиб чиқади.

Хулоса: Ҳар қандай билимни баҳолашни инсон омилисиз – компютерда амалга оширишга эришилса, талаба, олган билимини ҳақиқий баҳосини олади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Олимлар ўқувчиларнинг фамилиясидаги бош ҳарф уларнинг баҳосига таъсир қилишини аниқлади. Daryo.uz. <https://daryo.uz> › 2024/04/21

21 апр. 2024 г. — Алифбони билиш академик муваффақият учун жуда муҳим ...

2. Тарбия биз учун ё ҳаёт, ё мамот... масаласидир”. muslim.uz. <http://old.muslim.uz/index.php/maqolalar/item/1984> - Дек 13, 2016. Ўтқир ҒУЗАРОВ,

“Хожа Бухорий” номли ўрта махсус ислом билим юрти мудири